

zakenindex biedt het boek namelijk een uitvoerige index van de Bijbelpassages die in de studie worden geciteerd en een uitvoerige bibliografie.

Donald LOOSE (Rotterdam/Tilburg)

ECOLOGIE

Timothy Morton, *Ecologisch wezen*. Utrecht, Uitgeverij Ten Have, 2018, 256 pp., € 19,99, ISBN 9789025906382

Wat ik van Timothy Morton vond, vroeg een collega die ik toevallig in de trein tegenkwam. Ik moest toegeven dat ik de man niet kende. ‘Een literatuurwetenschapper die zo’n tien jaar geleden is begonnen schrijven over ecologie, die een briefwisseling voerde met Björk, die door Hans Ulrich Obrist op handen wordt gedragen, en die samenwerkt met Olafur Eliason.’ Mijn nieuwsgierigheid was geprikkeld en ik schafte me zijn recentste in het Nederlands vertaalde boek aan, *Ecologisch wezen*. Wat een ontgoocheling! En dat ondanks een veelbelovende inleiding, een inleiding waarbij je als geïnformeerde burger met een minimum aan moreel bewustzijn niet anders kan dan instemmend knikken en dankbaar zijn voor de hoop die Morton terug binnenbrengt.

Waarover gaat *Ecologisch wezen*? Morton steekt van wal met de opmerking dat het uitstorten over de lezer van een hoop schijnbaar onaantastbare feiten tot het genre van de ecologische literatuur lijkt te behoren. Het doorsnee boek over ecologie bombardeert de lezer onder het slechte nieuws, in de hoop dat dit hem wakker schudt en tot actie kan doen overgaan. Morton wil zich hier niet aan bezondigen. De reden is de volgende: een stortvloed aan informatie helpt niet om de huidige ecologische crisis – volgens Morton zit ze er dus niet aan te komen maar is ze al volop losgebroken – aan te pakken. Integendeel: het zet de crisis alleen maar voort, omdat de vooronderstellingen die het bevat dezelfde zijn die aan de basis liggen van de crisis die het probeert te bestrijden. Deze vooronderstellingen betreffen de idee dat de mens in staat is om de werkelijkheid te doorgronden en te controleren en, hieraan onderliggend, het dualisme tussen menselijke en niet-menselijke, of tussen levende en niet-levende, wezens. De auteur van het klassieke milieuboek gaat er met andere woorden van uit dat zijn of haar cijfers een neutrale weergave zijn van de werkelijkheid en dat op basis van deze cijfers een tactiek kan worden ontworpen om de natuur terug te herstellen. Dit veronderstelt echter een fundamenteel onderscheid tussen mens en natuur,

waarbij de eerste alle activiteit krijgt toegekend. Het is echter dit antropocentrisme dat het klimaat om zeep heeft geholpen.

We moeten dus vanuit een ander denkkader opereren. Morton schuift een combinatie van Graham Harmans objectgeoriënteerde ontologie (door Morton afgekort tot OOO) en de fenomenologie (Kant en Heidegger) naar voren. De OOO houdt in dat “niets direct en in zijn geheel kan worden benaderd” en dat het “denken niet de enige benaderingswijze vormt” (43). Elk feit veronderstelt een context waarin het pas kan verschijnen. Men geraakt dus nooit tot bij de werkelijkheid *an sich*, tot bij het feit zonder context of voorafgaand aan de interpretatie. De werkelijkheid – een term die Morton liever vervangt door het waarachtige, juist om niet meer te moeten denken in termen van waar of onwaar, objectief of niet-objectief – is fundamenteel open en ambigu.

Tot zover niets nieuws onder de zon. Dit is een klassieke postmoderne of deconstructivistische kritiek op het Westerse denken. Wat Morton hieraan verbindt is echter, op zijn zachtst gezegd, opmerkelijk. Het erkennen van de fundamentele ambiguïteit van de werkelijkheid en dus van het feit dat deze werkelijkheid zich niet laat controleren, laat zich volgens Morton vertalen in een onverschilligheid ten opzichte van de werkelijkheid (211). De ‘what do I care’-houding ten opzichte van de ecologische crisis is zelf een ecologische houding: ‘Geen affiniteit hebben met ecologisch bewustzijn is een andere manier om... ecologisch bewust te zijn.’ (102) Dit is een hele straffe uitspraak en volgens mij eerder bedoeld om te choqueren dan om te overtuigen. Wat is het probleem? De weinige inhoud die Morton aan deze onverschilligheid geeft, is gebaseerd op de tegenstelling met de efficiëntie en het alles controlerende aspect van de zorg waartoe de klassieke milieuactivist oproept. Morton moet niet weten van de idee dat het hele sociaal-economische systeem dient te worden omgegooid omwille van het totalitaire karakter van dit idee. Hij wantrouwt de houding waarbij men het kwaad gaat lokaliseren – bijvoorbeeld in het huidige neoliberale bestel – omdat dit maar al te gemakkelijk leidt tot het zich veroorloven van alle mogelijke middelen om het kwaad te verslaan. Morton verwijst hierbij naar de strijd van en tegen al-Qaida (229). Maar hoe dient deze onverschilligheid dan te worden begrepen? Morton stelt zich tevreden met het geven van een synoniem: speelse zorg (209). Hoe onverschilligheid een vorm van zorg kan zijn, daar heeft de lezer het raden naar.

Om deze lacune enigszins te camoufleren, probeert hij zijn schets van hoe we ons dan wel moeten verhouden tot de ecologische crisis, op te smukken met een verwijzing naar de kunst. Wanneer men niet meer weet van welk hout pijlen te maken, ga te rade bij de kunst! Volgens Morton is kunst de discipline bij uitstek die ons de openheid van de wereld laat zien. Ze toont hoe artificieel de grenzen zijn die we tussen de verschillende soorten en klassen hebben aangebracht en brengt dingen samen die doorgaans niet samen horen. Morton ziet in dergelijke

co-existentie – of ‘afstemmen’, zoals hij dat noemt – een oplossing voor de huidige ecologische crisis. Opnieuw blijft de lezer met een heleboel vragen zitten. Op papier, of op doek, of in de beschermende omgeving van de galerie is co-existentie allemaal goed en wel, maar wat betekent dit in een dorp, in een stad? Hoe verhoudt deze co-existentie zich tot de onverschilligheid waarvan eerder sprake? Is deze co-existentie iets waarvoor we moeten vechten of is dit in tegenstrijd met de onverschilligheid?

Ik wil dit boek niet helemaal afkraken. Ik kan me scharen achter de idee dat de stortvloed aan informatie waarmee de milieubewuste mens vandaag geconfronteerd wordt, verlamvend werkt. En ik versta ook de idee dat wanneer men enkel efficiëntie voor ogen heeft, men iets fundamenteels uit het oog verliest. Maar ik heb een probleem met de nonchalance waarmee Morton zijn verhaal brengt: ter beschrijving van het alternatief voor de controlemaatschappij (Deleuze) of het berekenende denken (Heidegger) kan men zich niet beperken tot *het laten vallen van* termen als 'onverschilligheid' en 'speelse zorg'. Ik verwacht geen manifest van de speelse zorg, noch een lijst met de noodzakelijke en voldoende voorwaarden ervan, maar wel genoeg elementen zodanig dat ik me een beeld kan vormen van wat hij bedoelt. Morton lijkt zijn job als filosoof niet ernstig te nemen. De paradox is de volgende: als je wil dat je oproep om minder ernstig te zijn enige weerklank vindt, dan moet je die met grote ernst onderbouwen, net zoals een kunstenaar zijn speelse bezigheid zeer ernstig moet nemen wil hij überhaupt een publiek bereiken. Anders gezegd: het probleem met dit boek is dat Morton de zorg waartoe hij oproept in zijn eigen denken niet kan waarmaken. Hij mag gerust de grenzen van het academische denken opzoeken — Morton gaat door voor iemand die er niet voor terugschrikt om zich in zijn denken te laten leiden door associaties, door songteksten of fragmenten uit *The Simpsons* — maar dit moet wel met zorg gebeuren: je beschrijvingen van andermans theorieën moeten min of meer correct zijn, je associaties betekenisvol, je denken vrij van inconsistenties, etc. Dat is hier al te vaak niet het geval. Zo verzet Morton zich tegen de idee dat het geheel meer is dan de som van de delen omdat dit zou betekenen dat de delen onbelangrijk zijn en men aldus het uitsterven van bepaalde diersoorten zou kunnen rechtvaardigen vanuit het geheel van de klimaatverandering (107-117). Waarom onverschilligheid in dit concrete geval ontoelaatbaar is, terwijl het in het algemeen wel een valabele houding zou zijn, komt de lezer niet te weten. Een andere contradictie betreft zijn pleidooi voor co-existentie enerzijds en de verzekering dat hij in het geval van de aidspatiënt voor de mens zou kiezen en niet voor het virus (154). Kortom, het is spijtig, maar dit boek kan zijn doelstellingen niet waarmaken.

Judith WAMBACQ (Gent/Parijs)